

Lammaslaidunnus

LUONNON MONIMUOTOISUUSTYÖN

edistäjänä

MKN Maisema

JOHDANTO

Laiduntaminen on perinteinen tapa hoitaa maisemaa. Vielä viime vuosisadan alkupuolella laidunalueet ulottuivat kaupunkien keskustojen tuntumaan ja maaseutu oli monella muullakin tavalla kaupungeissa asuvia lähempänä. Sitten laidunnus on vähentynyt dramaattisesti koko Suomessa ja laiduntavat eläimet voivat olla harvinainen näky maaseudullakin. Maaseudusta ja eläimistä ollaan monella tavalla erillään ja irrallaan. Luonnon monimuotoisuus on laidunnuksen myötä kaventunut ja monet laidunnuksesta riippuvaiset eliölajit ovat vaarassa kadota. Entiset avoimet kulttuurimaisemat ovat kasvaneet umpeen.

Viime aikoina laidunnusta on kuitenkin taas alettu tuoda taajama-alueille. On tarvetta löytää ratkaisuja monien arvonihittyjen, kulttuuriympäristöjen tai hankalien kohteiden hoitoon taajamissa, sekä lisätä luonnon monimuotoisuutta kaupunkiympäristössä. Myös asukkaille laidunnus tuo viihtyvyystekijöitä, sillä laiduntavia eläimiä on ilo katsella ja niiden tekemä työ konkretisoituu; maisema pysyy avoimena ja pölyttäjät hyötyvät lisääntyvästä lämmöstä ja niittykasveista.

Lammas on oiva laiduntaja taajamissa. Se on kevytrakenteinen ja kohtalaisen helppo pitää aidatuilla alueilla. Lammasta ei mielletä myöskään vaaralliseksi alueilla, missä liikkujia on paljon. Laiduntajana lammas ei ole nirso ja se soveltuu myös hankalien vieraslajien poistoon huomattavasti ihmistä tehokkaammin. Lammas itse nauttii laidunnuksen tuomasta lajinmukaisesta elämästä; se saa liikkua vapaasti ja syödä monipuolisesti sekä hoitaa sosiaalisia suhteitaan.

Oikealla tavalla toteutettu laadukas laidunnus tukee myös laiduntavan eläimen terveyttä ja hyvinvointia. Huolellinen suunnittelu, toteutus ja seuranta sekä pitkäjänteisyys ovat avaimia onnistuneeseen lopputulokseen sekä luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen. Tämän oppaan on rahoittanut Vihtori Peltonen-Lihasulan Säätiö.

Maisema-asiantuntijat
Hanna Westerlund
Tarja Lahtinen Collin

ProAgria Etelä-Suomi,
MKN Maisemapalvelut
2025
ISBN 978-952-7050-33-0 (pdf)

Valokuvat © Jaska Poikonen
Ötökät Auli Hirvonen

LUONNON MONIMUOTOISUUS

Lampaat ovat arvokkaita perinnebiotooppien, niittyjen ja kulttuurimaisemien hoitajia. Näitä maisemia uhkaa Suomessa umpeenkasvu; useimpien perinnebiotooppiemme pinta-alasta on hävinnyt 60-luvulta tähän päivään lähes 90%. Koneellisesti tai ihmisvoimin tehtävään niittoon verrattuna lammas on tehokas ja ketterä apu.

Laidunnuksen peruseriaate on pitää kasvustot matalina ja avoimina sekä vähentää ravinteisuutta. Avoimuus tuo kenttäkerrokseen ja maanpintaan lisää valoa ja lämpöä ja parantaa näin vaatelioiden kasvilajien lisääntymistä ja viihtymistä. Näiden kasvilajien mukana tulevat niitä hyödyntävät hyönteiset ja hyönteisten mukana linnut. Onnistunut laidunnus tuottaa arvokkaan ja monilajisen ympäristön.

Hyönteiskatoon on syynä niille soveliaiden elinympäristöjen väheneminen. Hyönteisillä on suuri merkitys pölyttäjinä (ruokaturva), hajottajina, ne ovat ravintoa muille eliöille, toimivat petohyönteisinä ja ovat korvaamaton osa ekologista ketjua. Laiduntamalla voidaan luoda monille hyönteislajeille optimaaliset olosuhteet ja näillä alueilla elää monilajinen hyönteispopulaatio; mesipistiäisiä (joihin monet pölyttäjät kuuluvat), kaksisiipisiä, päivä- ja yöperhosia ja kovakuoriaisia.

Lantaa hajottavat lajit ovat laidunnuksen vähenemisen myötä taantuneet ja Suomen lantakuoriaisista osa onkin uhanlaisia. Eri eläinlajien lannalla elää omat lantakuoriaislajinsa. Samalla kun lantakuoriaiset hajottavat lantaa ne kuohkeuttavat maaperää ja lisäävät maan mikrobiologista toimintaa. Laidunnus lisää monimuotoisuutta sekä maan päällä, että sen alla.

Maatalousympäristön lintulajit ovat voimakkaasti taantuneet viime vuosina. Hyönteiset tarjoavat ravintoa linnuille erityisesti poikasaikaan. Pääskyille, kottaraisille, keltävästäräkille ja muille hyönteissyöjille laitumet merkitsevät ruokaa.

Kasvilajiston kannalta pitkään jatkunut hoitamattomuus johtaa umpeenkasvuun ja niittykasvilajiston taantumiseen tai häviämiseen. Ja juuri niittykasvit ovat erityisen merkittäviä luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta.

Koko tässä luonnon monimuotoisuuden ketjussa lammaslaidunnus on tärkeä osatekijä.

Lammaslaidunnuksen hyötyjä:

- lisää alueen luonnon monimuotoisuutta; erityisesti hyönteis- ja kasvilajiston monipuolistumista ja runsastumista
- ylläpitää alueen perinteistä kulttuurimaisemaa
- palauttaa alueen avoimuutta ja näkymiä
- torjuu vieraslajeja
- tarjoaa tietoa, kokemuksia ja elämyksiä asukkaille

MITEN ALKUUN?

Lähtötilanteessa on hyvä tietää suunnitellun laidunalan luontotyyppi; onko laidun kallioinen ja karu kohde, vanhaa laidunala tai esimerkiksi metsäinen alue. Jos alueella on ollut aiempaa laidunhistoriaa, niin mahdollisuus vanhan siemenpankin tarjoaman lajiston esiintulosta on todennäköistä.

Jos laidunalueen suunnittelija on julkinen taho, on alueen osalta otettava huomioon sen RAMS kunnossapitoluokitus, jossa viheralueet jaetaan kolmeen kunnossapidon pääluokkaan: rakennetut viheralueet (R), avoimet viheralueet (A) ja metsät (M). Lisäksi tulee huomioida kulttuurihistoriallisesti, arkeologisesti ja maisemallisesti arvokkaat kohteet, joiden laidunnukseen tarvitaan viranomaisen kannanotto.

Luonnon monimuotoisuuden mittareina toimivat sekä hyönteisten, että eri kasvilajien määrät, joita voi selvittää kartoituksilla. Kun lähtökartoitusten tuloksia vertaa laidunnuksen jälkeisiin kartoituksiin, huomataan yleensä lajiston monipuolistuminen, sekä parhaassa tapauksessa myös vieraslajien väheneminen tai katoaminen. Tätä vasten kartoitukset ovat erinomaisia luonnon monimuotoisuuden mittaajia.

Suunnitellulta laidunalalta voi löytyä harvinaisia, vaarantuneita tai jopa uhanalaisia kasveja. Nämä tulisi tunnistaa ennen laiduntamista ja suunnitella kyseisiä lajeja vaalivat oikeat toimenpiteet. Huomaa, että myös myrkyllisten kasvien vuoksi kasvillisuuskartoitus on hyvä suorittaa, sillä esimerkiksi myrkykeiso, joka kasvaa kosteilla paikoilla, saattaa kelvata eläimille ja aiheuttaa jopa kuoleman.

Kasvillisuuskartoitus on hyvä tehdä alkukesällä. Alkukartoitus on pohja seuraaville tuleville kasvillisuuskartoituksille; kun laidunnus on saanut jatkaa joitain vuosia, uusi kasvillisuuskartoitus kertoo miten ja miltä osin lajisto on muuttunut ja monipuolistunut. Kartoituksessa käydään läpi koko alue ja kirjataan ylös siltä löytyvät putkilokasvilajit. Arvokasta lajistoa ovat lisäksi myös vanhat puut, sienet, käävät, sammalet sekä lahoppuut.

Hyönteiskartoitukseen tarvitaan aiheeseen perehtynyt asiantuntija, taikka alan harrastaja. Laitumet ovat hyönteisille tärkeä elinympäristö ja lajiston kartoittaminen lähtötilanteessa avaa hyvän tilannekuvan miten monimuotoinen alueen hyönteislajisto on. Pitkään jatkuneella laidunalalla usein myös hyönteisten määrä on hyvin runsas.

Kasvillisuuskartoituksen voi tilata esimerkiksi MKN Maisemapalveluilta. Hyönteiskartoituksia voi puolestaan kysyä esim. paikalliselta hyönteisseuralta, sillä alan harrastajilla on usein paljon kokemusta selvitystöistä.

L Aidunnu ssuunnitelma

“On huono suunnitelma, kun ei ole suunnitelmaa”.

Kun laidunnus on mietittyä ja tähtää luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen, on [laidunnu ssuunnitelma](#) erinomainen tuki. Suunnitelman tavoitteena on turvata eläinten hyvinvointi, sekä alueen luonnonarvojen säilyminen, ja myös parantaa hyönteis- ja lintulajiston elinolosuhteita. Laidunnu ssuunnitelman voi tehdä itse, tai sellaisen voi tilata asiaan perehtyneeltä asiantuntijalta. Toinen hyvä työväline on [hoitopäiväkirja](#). [Laidunnu ssopimusta](#) tarvitaan silloin, kun eläimet tai laidun vuokrataan.

Lähtötilanteen ja laitumen koon ollessa selvillä, laidunnu ssuunnitelman on hyvä kattaa seuraavia asioita:

- sopiva eläinmäärä
- hoidon tavoitteet
- peruskunnostustoimenpiteet
- oikea-aikainen laidunnuksen aloitus ja lopetus
- eläinten hoito ja päivittäinen eläinten tarkistus
- aita, rakenteet (kuten sääsuoja), portit ja hyvät kulkuyhteydet
- veden saanti ja kivennäiset
- tarvittavat infokyltit, esim. älä ruoki eläimiä, pidä koirat kiinni
- laidunnuksesta kertovat opastaulut ja yhteystiedot
- aitalinjojen ja hylkylaikkujen raivaus ja keruujätteen poisvient
- laidunnuksen väli vuoden huomioiminen (6. vuosi), jolloin laidun hoidetaan niittämällä

Mitä suunnitelmassa voi lisäksi olla:

- laidunnu ssopimuksen laatiminen, kun lainaeläimet /- laidun (Laidunpankki.fi -sivuilla)
- lahopuiden jättäminen ja niiden jatkumon ylläpito
- mahdollisten uhanalaisten kasvilajien suojaaminen ja aitaaminen
- mahdollisiin vieraslajeihin liittyvät toimenpiteet ja huomioinnit laidunnuksessa
- tukiasiat (jos hakee ympäristöhoidontukea)

[Hoitopäiväkirja](#) toimii hoitajan tukena ja työkaluna, josta voi seurata mitä toimia milloinkin tulee tehdä. Päiväkirjaan merkitään tehdyt toimet, mikä auttaa tulevina vuosina suunnittelemaan laidunnuusta selkeämmin. Hoitopäiväkirjan voi luoda itse laidunnu ssuunnitelman toimien pohjalta ja siihen on hyvä sisällyttää valokuvia.

Ilmoitusvelvollisuudet ja lainsäädännöt:

Ennen laidunnuksen aloittamista on hyvä ottaa selvillä viranomaisten vaatimukset eläintenpitoa ja ilmoitusvelvollisuutta kohtaan. Valtioneuvoston asetus lampaiden suojelusta sisältää keskeiset lakiin kirjatut velvoitteet lampaiden pitäjälle. Valtioneuvoston asetus lampaiden suojelusta 587/2010 löytyy osoitteesta [finlex.fi](#)

Laidunnukseseen soveltuvat monenlaiset kohteet, joita ovat esimerkiksi joutomaat ja luonnonmukaiset viheralueet; museoiden, koulujen sekä muiden rakennusten lähi- ja piha-alueet; ranta-alueet ja niityt; voimalinja-alueet, joutomaat ja tyhjät tontit. Erittäin tärkeää on laidunnus perinnebiotoopeilla, muinaismuistoalueilla ja luonnon-suojelualueilla umpeenkasvun ehkäisemiseksi.

LAIDUNPAINE JA -KIERTO

Laidunalueita valittaessa on kiinnitettävä huomiota alueen ominaispiirteisiin (karu ja kallioinen, rehevä niitty tms.) ja arvioitava sopiva eläinmäärä laadukkaan lopputuloksen kannalta. Sopivan lammasmäärän voidaan laskea olevan noin 5-6 lammasta niukkatuottoisessa laitumessa hehtaarilla. Riittävä rehumäärä riippuu lampaan iästä ja rehun laadusta. Liian korkea laidunpaine, eli liian korkea eläinmäärä alueen kantokykyyn nähden, johtaa ylilaidunnukseen ja monimuotoisuusarvojen laskuun. Jos laidunpaine on liian suuri, lampaat syövät myös toivotut lajit sekä vaarantuneet ja uhanalaiset lajit liian lyhyiksi tai kokonaan. Liian korkea eläinmäärä voi johtaa myös alueelliseen rehevöitymiseen ja maan kulumiseen.

On ensiarvoisen tärkeää huomioida, että eläimille on aina tarjolla on riittävää sekä monipuolista ravintoa, jota ne laitumelta saavat. Lisäruokinta voi olla tarpeen, mikäli se ei ole esimerkiksi tukiehdossa kielletty. Eläinten hyvinvointi on aina etusijalla.

Erilaisilla käytännöillä voidaan vaihdella laidunpainetta, kuten esimerkiksi rotaatiolaidunnuksella, eli lampaiden päästämällä alueille jaksottaisesti, jolloin alue saa levätä laidunnuksien välillä, sekä välivuosiin jättäminen heikkokasvualueille. Laidunajan säättäminen kasvukauden aikana lyhyemmäksi on myös toimiva keino. [Ympäristösopimus](#) saattaa ohjata laidunnuksen käytänteitä, joten nämä tulee huomioida.

Vieraskasvilajit ovat ongelma monilla alueilla ja uhkaavat luonnon monimuotoisuutta. Vieraskasvilajien torjunnan kannalta nopea, isolla eläinmäärällä toteutettu laidunnus varhain kasvukauden alussa johtaa usein hyvään lopputulokseen. Monet vieraslajit, kuten lupiini, jättipalsami sekä jättiputki, kelpaavat lampaille etenkin niiden kasvuvaiheen alussa. Apuna suurten kasvustojen hävittämisessä voidaan käyttää niittoa, jonka jälkeen lampaiden annetaan syödä uudet nousevat taimet. Tämä johtaa usein toivottuun lopputulokseen jo muutaman vuoden kuluessa.

Vieraskasvilajin torjunnassa on otettava huomioon, että alueella tulee kasvaa myös muuta syötäväksi kelpavaa. Usein esimerkiksi lupiinikasvustot ovat niin massiivisia, että ne ovat syrjäyttäneet muut kasvilajit lähes kokonaan. Lupiinin siemenet ovat myrkyllisiä, joten on tärkeää päästää lampaat kasvuston kimppuun nopeasti keväällä ja niittää ja kerätä pois kukinnot. Myös jättiputki on lievästi myrkyllinen, mutta lampaat syövät sen nuoret taimet. Isommat, vanhemmat kasvustot on syytä niittää ensin ja niittojäte on korjattava huolellisesti pois. On hyvä huomata, että aikuiset eläimet usein luonnostaan välttävät myrkyllisiä kasveja, mutta nuorilla eläimillä ei tätä taitoa ole ja niiden kohdalla myrkyllisten kasvien syöminen voi johtaa jopa eläimen menehtymiseen.

Vieraslajien torjumisesta lammaslaidunnuksella on hyviä kokemuksia kuntien taajamissa. Näihin kohteisiin on usein ollut lähtökohtana asiantuntijan laatima laidunnussuunnitelma.

LAMPAIDEN VALVONTA

Eläinten valvonta tulee huolehtia ja niitä on käytävä katsomassa laitumella kerran vuorokaudessa ja varmistettava riittävän ravinnon ja puhtaan veden jatkuva saanti. Mahdolliset sairaudet tulee hoitaa asianmukaisesti. Avoimella laitumella eläimille tarvitaan katos säänsuojaksi sekä aurinkoa että sadetta vastaan, mutta luonnonlaidunten puusto voi myös tarjota riittävän säänsuojan. Aitojen kunto tulee tarkastaa säännöllisesti, jotta ne eivät aiheuta varaa karkaamisesta tai muutoin. Ihmisten mukana vapaana liikkuvat koirat ovat riski lampaille ja tätä varten runsas kyltitys ja hyvin sulkeutuvat portit ovat osa huolenpitoa. Lisäksi valvojan riittävä perehdyttäminen, ja tarvittavan tuen järjestäminen ongelmatilanteissa tulee huomioida.

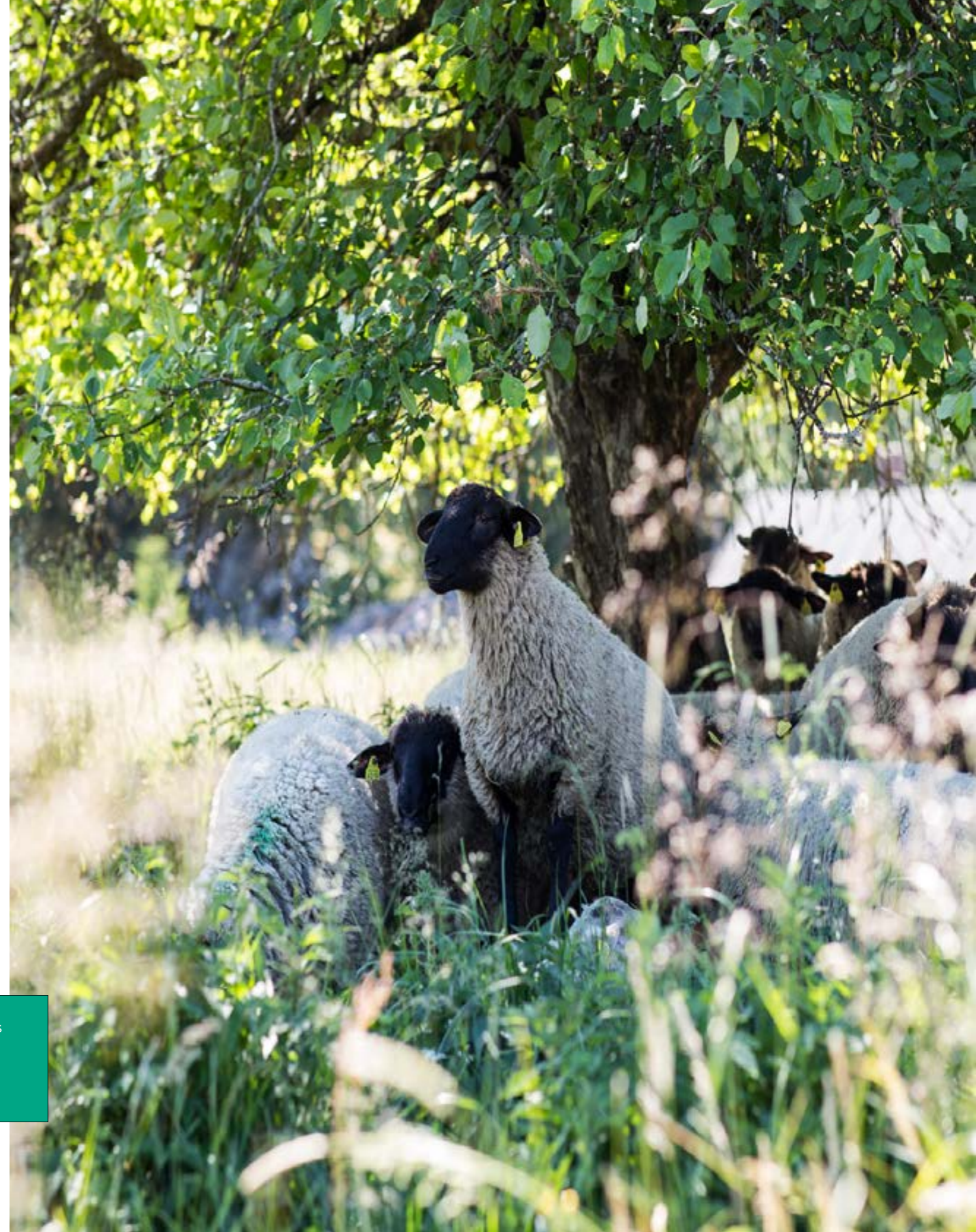
Petotilanne on monilla laidunalueilla haastava ja vaatii etenkin lampaiden laidunnusta suunniteltaessa ennakointia. Sähköistetty petoaita on työläs ja kallis rakentaa, mutta toisaalta se mahdollistaa laidunnuksen monilla alueilla, missä se muutoin olisi mahdotonta. Aikaa on varattava myös aidan kunnossapitoon ja kasvillisuuden raivaamiseen lankojen alta. Huonosti hoidettuna aita on tehoton torjuntakeino, jonka pedot osaavat hyödyntää nopeasti. On otettava huomioon myös se, että petoaita ei sovi kaikille alueille. Esimerkiksi kallioisille alueille voi aita olla mahdotonta pystyttää.

Suomen riistakeskus myöntää maksuttomia aitamateriaaleja petovahinkojen ehkäisemiseksi. Aidan pystytys ja kunnossapito jää tilallisen vastuulle. Aidan myöntämisen tärkeimpänä ehtona on, että suojattavien eläinten korvausarvo ylittää petoaidan arvon. Petoaitamateriaaleja ei ole mahdollista saada Suomen riistakeskukselta, jos petoaitaamiseen voi saada tukea muusta lähteestä, esimerkiksi maatalousluonnon ja maiseman hoitosopimuksen kautta. Petoaitaustoimenpidettä haetaan ELY-keskukselta ympäristösopimuksen yhteydessä, mikäli alueella on ilmeinen petouhka. Petohavainnot Suomessa voi tarkastella Luken luonnonvaratieto-kartoista (suurpedot).

Petoaidan puuttuessa lampaita voi olla tarpeen ottaa sisätiloihin yöksi. On hyvä selvittää myös esimerkiksi ympäristösopimukseen tai luomuun liittyvät ehdot lampaiden pitämisestä yöllä sisätiloissa sekä lisäruokinnasta. Monet lampurit ovat myös saaneet helpotusta petopaineeseen siirtämällä lampaita lohkolta toiselle tiheästi. Petovahingon sattuessa on siitä ilmoitettava oman alueen maaseutuviranomaiselle sekä oman alueen petoyhdyshenkilölle.

Vaikka lampaiden seuranta on arkista työtä, niin laidunnus tuottaa myös hyvää mieltä sekä eläinten hoitajille, että eläimille itselleen. Taajamissa lampaiden laidunnuksen on huomattu lisäävän sekä hyvinvointia, yhteisöllisyyttä että luonnon ja maaseudun läsnäolon kokemuksia.

OTATHAN HUOMIOON

1. Mikäli laidunalueella ei ole peruslohko- ja pitopaikkatunnusta, toimitetaan kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle kartta alueesta lohkotunnuksen saamiseksi. Ruokaviraston sivuilta löytyy sähköinen Eläintenpitäjä ja pitopaikkarekisteri.
2. Noudata lampaiden rekisteröintiin liittyviä määräyksiä. Ruokaviraston sivuilta löydät Lammis- ja vuohirekisterin.
3. Kaikkien laiduneläinten kohdalla sekä laidunalan tarjoajalla, että eläinten omistajalla on syytä olla vastuuvakuutus, joka korvaa mahdolliset eläinten aiheuttamat vahingot.
3. Asemakaava-alueella ota yhteyttä kuntasi terveydensuojeluviranomaiseen ja tarvittaessa rakennusvalvontaan.
4. Tutustu lampaita ja vuohia koskeviin eläinsuojelusäädöksiin. Ajantasainen eläinsuojelulainsäädäntö löytyy maa- ja metsätalousministeriön nettisivuilta.
5. Eläimiä ulkomailta? Muista tuontivaatimukset! Lisätietoa löytyy Ruokaviraston nettisivuilta: Eläinten sisämarkkinasiirtoja koskevat yleiset vaatimukset.
6. Huolehdi eläinten terveydestä ja eläintautien vastustamisesta. On hyvä selvittää etukäteen eläinlääkäri, johon voi tarvittaessa olla yhteydessä. Lisätietoja rehulainsäädännön vaatimuksista löytyy Ruokaviraston rehut -sivuilta, ja hyvinvoinnista Eläinten terveys ja eläintaudit -nettisivuilta.
7. Kirjanpito eläinten lukumäärästä ja niille annetuista lääkkeistä. Lisätietoa eläinten lääkitsemistä koskevasta lainsäädännöstä saa hoitavalta eläinlääkäriltä sekä Ruokaviraston tuotantoeläinten lääkitsemiskirjanpidon sivustolta.
8. Tutustu lampaiden ja vuohien teurastus- ja lopetusohjeisiin. Tarkempaa tietoa saa Ruokaviraston sivuilta: Eläinsuojelu teurastuksessa ja lopetuksessa.
9. Selvitä, miten kuolleen tai lopetetun eläimen voi hävittää.

Lähde: Ruokavirasto.

Tiedon lähteitä:

[Laidunpankki -nettisivusto](#) tarjoaa laajasti infoa laidunnuksesta, sopimus pohjia, vinkkejä ja uutisia. Sivusto toimii myös kohtauspaikkana laitumien ja laiduneläinten tarjoajille.

[Lumotaito-hankkeen](#) nettisivuilla on runsaasti tietoa luonnon monimuotoisuuden edistämiseen.

Katso myös:

Lumotaito vinkki kortti 9. Hyönteisystävällinen laidunnus.

Lumotaito vinkki kortti 10. Hoitopäiväkirja

[Lampaiden ja vuohien laidunopas](#), ProAgria Etelä-Suomi, Marja Jalo ja Ville Alitalo

[Maisemalaidunnus -opas käytännön toteuttamiseen](#), Maa- ja kotitalousnaiset, Riikka Söyrinki

ASKELE ASKELEELTA...

1. Listaa potentiaaliset alueet. 0,5 ha alueet ja sitä suuremmat soveltuvat laidunnukseen.
2. Tiedota laidunnuksen suunnittelusta hyvissä ajoin alueen asukkaita. Kaava-alueella tulee tehdä myös asukkaiden kuuleminen.
3. Ota yhteyttä laidunnussuunnittelijaan, jonka kanssa voit suunnitella laidunnuksen (esim. MKN Maisemapalvelut).
4. Laidunyhdistyön kumppanin etsintä ja kirjallisten sopimusten laadinta. Esimerkiksi Laidunpankki tarjoaa valtakunnallisen hakupalvelun laiduneläinten ja -alueiden löytämiseen, sekä sopimus pohjia.
5. Laidunnuksen vastuut on aina määriteltävä kirjallisella laiduntamis-sopimuksella (Laidunpankissa pohja).
6. Aseta hoidon tavoitteet - määrittele ne laidunnussuunnitelmassa.
7. Tee laitumen perustamiseen tarvittavat toimenpiteet. Katso toimenpiteet kohdasta: Laidunnussuunnitelma (s. 8).

Vinkki: Talkoot on hyvä tapa saada alueen asukkaat osallistettua ja mukaan toimintaan.

Onnittelut arvokkaasta työstä luonnon monimuotoisuuden eteen!

Lammaslaidunnus luonnon monimuotoisuustyön edistäjänä

Oppaan on rahoittanut Vihtori Peltonen-Lihasulan Säätiö sr

